

Haldun Taner - Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu

Yapı Kredi Kùltür Yayınları, s.20-23

Bir Amerikalı fotoğrafçı, makinesinin objektifini çıkarıp yerine bir at gözü takmak suretiyle, çeşitli resimler çekmiş. Bu resimlerden anlıyoruz ki, eşya ve insanlar, at retinasına, gerçekte olduklarından yarım misli daha iri aksediyorlarmış. Gerçekte olduklarından dedik, bize göründüklerinden demek daha doğru olur. Çünkü bizim de eşyayı gerçek büyüklükleri ile görüp görmediğimiz ayrı bir meseledir. Amerikalı fotoğrafçının bu buluşuna dayanan bir Alman bilgini de çıkmış, “İşte” diyor, “her şeyi böyle olduğundan daha büyük görüş, hayvanda dolayısıyla bir aşağılık duygusu yaratmış ve onu daha ilk çağlardan itibaren insanın hizmetkârı derekesine indirmiştir.” Fotoğrafçının denemeyi nasıl bir at gözü ile yaptığını bilmiyoruz. Ama bana öyle gelir ki, Almanın hipotezi olsa olsa sütçü, sucu, çöpçü beygirleri gibi proleter atlar için geçerli olsa gerektir. Ağa Han’ın o, lord sülaleleri gibi şecereleri tutulan, has ahırlarda bin bir itina ile yetiştirilen aristokrat atları, imkân var mı insanları olduğundan büyük görsünler. Büyüklüğü geçtik, tam ebatta bile göremezler. Onlar yüksek sosyete ile iyice haşır neşir oldukların dan, insanları dürbünün tersinden seyreder gibi, küçük, küçücük görmeye çoktan alışmışlardır. Her neyse, hikâyemizin kahramanı olan at, alelade bir çöpçü beygiri olduğundan, her şeyi yarım misli daha iri gören cinstendi. Yirmiyi bitirmiş yirmi birine yeni basmıştı -atların yirmi yaşı, insanların, aşağı yukarı altmış, altmış beşi demektir- belediye temizlik işleri kadrosuna Muhittin Bey’in valiliğı zamanında girdiğinden hatta emekliye ayrılması bile yaklaşmıştı. Üstelik adı da Kalender’di. Bu vasıfları ile her şeyi yarım değil, iki misli büyük görse kimsenin bir şey demeye hakkı olamazdı. Vaka, saat üç sularında, Kalender’in her günlük vazife bölgesi olan Şişhane’de geçiyor. Hamalın biri, sırtına koca bir ayna vurmuş götürüyordu. İşte Kalender kendi hayalini bu aynada gördü. Tabii, bu hayali gerçekte olduğundan -yahut bizim gördüğümüzden- daha büyük olarak gördü. Ve kişnedi. Burada iki ihtimal akla gelebilir:

A) Kalender, aynada gördüğü atın kendi hayali olduğunu anlamıştı. Ki bu takdirde kişneyişi, her şeyi büyük, kendini de dolayısıyla küçük görmeye alışmış bir mahlukun, nihayet kendini gerçek büyüklüğü ve öz değeri ile keşfetmiş olmasından ileri geliyordu. Ama böyle bir hükme varabilmek için, Kalenderin kendini evvelce başka hiçbir yerde görmemiş olması şarttır. Hâlbuki Kalender, yirmi bir yıl gibi uzun bir hayat süresi boyunca ve hele İstanbul gibi büyük bir şehrin içinde, kendini evvelce hiçbir yerde görmemiş olamazdı. Aynada olmasa bile, bir çeşme yalağında, bir su kenarında veya bir çamur birikintisinde muhakkak görmüştür. Hatta çöpçü çöpleri arabaya boşaltırken, o, çamur sathına vuran aksinin hafif bir rüzgârla nasıl kırışıp ürperdiğini, suya eğilmiş başının, gökyüzündeki mavi fonla ve uçuşan beyaz bulutlarla ne tatlı bir ahenk teşkil ettiğini süzgün gözleri ile uzun uzun seyredip oyalanmıştır. Fakat kendini bir su birikintisinde seyretmekle aynada görmek arasında hayli fark vardır. Su birikintileri, ister istemez düzlemesine durduklarından, insan, oraya vuran aksini, tıpkı yüksekçe bir kürsüde nutuk çeken hatiplerin gazetedeki resimleri gibi, daima aşağıdan yukarı bir perspektif yönünden görür ki, bu çeşit aşağıdan çekilmiş resimlerin insanı -ve dolayısıyla atları- daha bir heybetli gösterdiği de inkâr olunamaz. Hâlbuki ayna hep dikine durduğundan böyle dalkavukça optik oyunlarına başvurmaz. O, insanı nadan nadan, olduğu gibi gösterir. Şu halde, kendini daima kendi lehine, romantik ve artistik bir perspektiften görmeye alışmış bir atın, günün birinde aynanın buz gibi realitesi ile karşılaşması elbette ki, kuvvetli bir şok yaratacaktı. Ve kişnemesi dahi bu hayal kırıklığının çok tabii bir tepkisi sayılmak gerekirdi. At olalım, insan olalım, ihtiyarlığı kolay kolay üstümüze kon duranlayız. “Ben hep oyum” dersin. “Temizlik işleri kadrosuna ilk girdiğim zamanki kıvrak küheylanım” dersin. Günler geçer, yıllar geçer şışhane’nin çöpleri bitmez, o dumanlı gençlik çağı duman misali erir biter. Günün birinde talih bir ayna tutar yüzüne, aklın başından gider. “Ben bu muyum?” diye şaşarsın. “Bu külüstür, bu kurada, bu soluğan beygir Kalender ha?..”Evet Kalender aynadaki hayalini tanıdı ise böyle düşünmüş, bundan kişnemiş olabilirdi.

B) Yahut da, evet yahut da -polis, yolcular, dükkâncılar filan daha ziyade bu ikinci tezi müdafaa ediyorlar- hayvan, aynadaki hayalini başka bir at, kendi gibi bir çöp arabası çeken ve onu ezecekmiş gibi üzerine yürüyen reel, yabancı ve düşman bir at sanmış olabilir ki, bu takdirde kişneyişi gayet meşru bir kendini koruma içgüdüsünün ifadesi olarak kabul edilmek gerekir. Üstelik düşman atı, yukarda anlattığımız agrandisman meselesi yüzünden, yarım misli daha büyük gördüğü de unutulmasın. Ama hayır, doğuştan beri bütün atları hep bu iri ebatta görmeye alışık olduğu düşünülürse, bunun pek de büyük bir rol oynamadığı anlaşılır. Mamafih ister birinci ister ikinci ihtimal varit olsun, bunun o kadar önemi yoktur. Hatta yukarda uzun uzadıya sözünü ettiğimiz optik bozukluğun da önemi yoktur. Asıl önemli olan bundan sonrası.

***Mamafih:** durum böyleyken

Araştırma Sorusu: Yazar, ironi ve anlatı perspektifini kullanarak insanın kendini tanıma çabasını ve 'gerçeklik' algısının kırılğanlığını nasıl sorguluyor?